

Oikeita, väriä ja mahdollisia käsityksiä sekä väitteitä yhteiskunnallisesti merkityksellisen tiedon tunnusmerkeistä ja merkityksistä

Tämä artikkeli on tehty taustapaperiksi Espoon Omnian Ikääntyvien yliopiston syksyllä 2021 järjestämälle kurssille ”Oikean tiedon tunnusmerkeistä ja merkityksestä hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettaessa.” Viittaus tähän artikkeliin löytyy kurssin sisältöä ja tavoitteita koskevasta tiivistelmästä (ei vielä julkaistu). Kurssia on järjestänyt Ikääntyvien yliopiston puolesta pedagoginen asiantuntija Saara Patoluoto ja Jussi T. Ravela, eläkeläinen, kuten minäkin. Suuret kiitokset heille tämän paperin innoituksesta ja kommentteista ja ennen kaikkea Omnialle siitä, että se edistää yhteiskunnallisesti merkityksellistä ajatuksenvaihtoa ja keskustelua, jossa myös ikääntyvien ääniä kuullaan.

1. On toivottavaa, että luennoitsijat kiinnittävät luennoissaan huomiota yhteiskunnallisen (ontologisen) todellisuuden ja sitä ilmentävän tiedon (epistemologian) kaksijakoisiin ominaisuuksiin. Tässä paperissa on pohjustusta asiaan. Seuraavassa esitettyjä numeroituja seikkoja voi pitää väitteinä. Niiden totuudellisuutta toivotaan luentojen selventävän niin, että sekä yleisö että luennoitsijat voivat uskoa päässeensä askeleen lähemmäs yhteiskunnallisesti riittävän laaja-alaisen ja totuudenmukaisen sekä muuten merkityksellisen oikean tiedon tunnusmerkistöä. Toivottavaa on, että luennot virittävät hedelmällistä keskustelua osallistujien kesken myös tulevaisuudessa. Kysymys tai kysymykset viittaavat koko numeroituun kappaleeseen.
2. Kokemus on osoittanut, että todellisuutta ilmentävät tieto ja muu väite voidaan ja kannattaa dikotomisoida missä tahansa todellisuutta koskevassa mallissa kahteen pääosaan. Väite on ko. mallissa joko 1=tosi *tai* 0=epätosi. Merkillepantavia ovat tilastotieteilijän George Boxin sanat: ”Muistakaa että kaikki mallit ovat väriä; käytännön kysymys on se miten väriä niiden tulee olla, jotta ne eivät enää ole käyttökelpoisia.” (<https://kapitaali.com/kaikki-mallit-ovat-vaaria/>). Yhteiskunnallisesti merkityksellistä todellisuutta yhtäällä kuvaavien ja toisaalla ohjaavien ja rakentavien mallien jonkinasteista kognitiivista vääristymää suhteessa ontologiseen todellisuuteen on siis monista syistä mahdotonta täysin välttää. Tuo lähtökohtainen seikka on hyvä tiedostaa. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2
3. Digitalisaation ja muu tieteen ja teknologian kehitys on jo osoittanut, että monissa perustieteissä, kuten lääketieteessä, fysiikassa, kemiassa jne...ja myös perustieteitä soveltavissa tieteissä, kuten insinööritieteissä, matematiikassa ja tietojenkäsittelytieteessä on onnistuttu välttämättömistä kognitiivisista ja muista mallien vääryyksistä huolimatta kehittämään ihmisten yleistä hyvinvointia kiistatta edistävää tietotaitoa. Erityisesti elottomien luontokappaleiden suhteita ja käyttäytymistä on opittu mallintamisella ja ICT:llä paremmin kuvaamaan ja myös hallitsemaan. Nämä tieteen ja teknologian edistysaskeleet ovat tehneet maailmasta ja sen kansoista ikään kuin yhden suuren kylän, Suomi ja Suomen kansa yhtenä sen osana. Tosi on = 1, ei ole tosi =0, ei osaa sanoa=2
4. On riittäviä perusteita väittää totuudenmukaisesti, että käytännössä kohdassa 3 kuvatussa osassa todellisuutta, nimi tässä A-tyyppin todellisuus, ***maailmankuvan perusteet tai***

ydinrakenteet, voi sanoa totuus tältä osin on yksi, kaikille sama ja ristiriidaton. Atomipommi sekä todennäköisesti ilmaston globaalista lämpenemisestä johtuvat metsäpalot ja muut luonnonkatastrofit käyvät huonoista esimerkeistä A-tyyppin todellisuuden tunnistamisen ja tunnustamisen tärkeydestä ja viisaudesta presidentti J.K Paasikiven suosiman sanonnan mukaisesti: ”Kaiken viisauden alku on tosiasian tunnistaminen”. Välttämätön edellytys tälle viisaudelle on tietenkin yhteiskunnallisesti merkityksellisten tosiasian riittävä tunnistaminen. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2

5. On riittäviä perusteita väittää totuudenmukaisesti, että toisessa osassa todellisuutta, tässä B-tyyppin todellisuus, **maailmankuva eli totuus on moninainen, useilla ihmisillä erilainen ja sisältää usein ristiriitoja. Yksille ristiriidat ovat positiivisia energian ja (ki)innostuksen lähteitä esim. yhteiskunnallisesti merkityksellisiä riittävän totuudenmukaisia tietoja ja totuuksia selvennettäessä.** Tuollaiset ristiriidat rikastuttavat ¹ ja ihastuttavat yhteiskuntaa ja kulttuuria. Toisille kognitiiviset sekä arvoja koskevat ristiriidat saattavat ilmentyä negatiivisesti, jopa vihamielisyytenä muita tietoja, totuuksia ja arvoja kannattavia kohtaan. Sellaiset vihastuttavat ja köyhdyttävät kulttuuria ja todennäköisesti yleistä hyvinvointia. Itsestään selvää on, että B-tyyppin todellisuudesta on täysin mahdotonta muodostaa objektiiviseen tietoon perustuvia kuvia. Kuvia on paljon ja valtaosa niistä ei ole yhteiskunnallisesti merkityksellisiä. B-todellisuuteen kuuluvat myös ihmisten **maailmankatsomuksien** piiriin monet arvot ja arvostukset, mukaan lukien mielipiteet. Mielipiteetkin muuttuvat mielipidetutkimuksissa tiedoiksi eli faktoiksi. Monet mielipiteet muuttuvat paljon konkreettisemmaksi, käsin kosketeltavaksi todellisuudeksi ilman tutkimuksiakin. Muistellaan vaikkapa Hitlerin ja Stalinin mielipiteiden vaikutuksia reaalityodellisuuteen. B-tyyppin todellisuudessa ihmiset voivat elää ja toimia ”vapaasti”, kukin omassa ”some- tai muussa kuplassaan. Se ei ole välttämättä huono tai paha asia. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2
6. Some-kuplien ja muiden kohdassa 5. kuvattujen kuplien, erityisesti ihmisten toiminnan ja ajattelun vapautta ja hyvinvointia edistävien positiivisten kuplien synnyn ja kehittymisen **välttämättömänä edellytyksenä** ovat kohdissa 3 ja 4 kuvattuun A-tyyppin todellisuuteen kuuluvat digitaaliseen vallankumoukseen luettavat innovaatiot, esim. FAMGA-yritysten ja niiden aasialaisten kilpailijoiden maailmanvalloitus. B-tyyppin todellisuudessa on mahdotonta välttää kognitiivisia intressiristiriitoja ja muita valikoituun tietoon, tunteisiin, kokemuksiin ja ihmissuhteisiin liittyviä seikkoja. Valikointi (luonnonvalinta, puolison, työn, ystävien ym.) on aina pakottanut ihmisiä elämään ja toimimaan omissa kuplassaan tai kuppikunnissaan Onneksi kuplien intressiristiriitoja voidaan ratkoa rauhanomaisilla eri osapuolia hyödyntävillä tavoilla, esim. ilman fyysistä ja mentaalista väkivaltaa, pahaa vihaa, riitaa ja sotia, kuten valitettavasti tapahtui turhan usein menneinä vuosisatoina maailman kaikilla mantereilla. Digivallankumous ja siihen kuuluva A-tyyppin todellisuuden rakenteiden selventäminen ovat tehneet mahdolliseksi kaikkia kuplia hyödyttävät rauhanomaiset tavat ratkoa yhteisiä haasteita. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2

¹ Ilmaisulla ”rikastama” viitataan siihen, että kaikki tiedolliset ja muut ristiriidat eivät ole pahasta. Monissa tällaisissa tilanteissa saavutettavat sopuratkaisut, vaikkapa Suomessa aikanaan ns. kolmikannassa saavutetut, saattavat edistää tiedon, sivistyksen ja hyvinvoinnin kasvua yksilöllä ja yhteisöllä. Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että esim. Hegelin mielestä myös itse todellisuus sisältää ristiriitoja, ei vain todellisuuden kuvat eli maailmankuvat sekä pyrkimykset muuttaa todellisuutta eli maailmankatsomukset. Ristiriitojen olemassaolo on hyvä renki, mutta huono isäntä.

7. Tieto palvelee yhtäällä merkityksellisen A-tyyppin todellisuuden **objektiivista kuvaamista**. Se on perinteisen tieteen perustehtävää. Toisaalla tiedon ja taidon avulla **ohjataan, rakennetaan eli muutetaan todellisuutta**. Se on elinkeino- ja talouselämän sekä politiikan perustehtävää. Tiedon kuvaus ja rakennustehtävät ovat välttämättä osittain ristiriidassa keskenään. Väite on tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2.
8. **Tiedon kuvaustehtävästä:** Yhteiskunnallisesti merkityksellisen tiedon synnyttäminen (tiedon tuotanto), julkistus (tiedon jakelu) sekä kulutus (tiedon hyödyntäminen) ovat **parhaimmillaan todellisuuden objektiivista eli puolueetonta ja yleisesti arvokasta eli yleishyödyllistä kuvaamista**. Etenkin todellisuutta mahdollisimman totuudenmukaisesti eli reliaabelisti (luotettavasti) sekä validisti (merkityksellisiin asioihin keskittyvästi) kuvaavan A-tyyppin tiedon (ks. kohta 3 ja 4) kasvusta voi uskoa kaikkien ihmisten pitkällä aikavälillä hyötyvän. Yleistä hyötyä syntyy lisää varsinkin sellaisen A-tyyppin tiedon osan, olkoon nimeltä "A-ydinoa", tietokuvaamisesta, jonka mittauksissa havaitaan käyttäytyvän ihmisestä riippumattomasti omilla tavoillaan ennakoitavasti eli säännönmukaisesti ja muuttumattomasti. Yleistä hyötyä syntyy lisää myös sellaisen ihmisestä riippuvan todellisuuden ja sitä koskevan tiedon kuvaamisesta, jota rationaalaisella ihmisellä ei ole riittäviä perusteita muuttaa alvariinsa. Monet ihmisten sopimat normit ja standardit, kuten perustuslaki ja muut lait, äidinkielen säännöt, sähköpistorasian koko ja muoto, liikennesäännöt jne. ovat tällaisia. Niitä ei kannata turhaan muuttaa joidenkin ihmisten pyyteellisten toimien, kuten kohtuuttoman taloudellisen ja poliittisen voitontavoittelun, kilpailun sekä muodin takia. Ihmisestä riippumattoman luonnon oikut, kuten evoluutio (esim. Covid-19, jos se sellainen on) ovat asia. Niidenkin hallinnassa kannattaisi pyrkiä ensin objektiivisesti kuvaamaan miten todellisuus on muuttunut ja vasta sitten parantamaan todellisuutta paremmin ihmisten tarpeita palvelevaksi, jos objektiivisesti havaitaan, että muutoksiin on riittävästi perusteita. Vrt. Leibnizin riittävän perusteen periaate. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2.
9. **Tiedon ohjaus-, rakennus- ja muutostehtävästä:** Tiedon avulla muutetaan todellisuutta paremmin vastaamaan sitä **maailmankatsomusta tai maailmankatsomuksia** eli vastaamaan niitä arvoja, joihin yksilöt ja yhteisöt pyrkivät eli pitävät ponnistelujensa arvoisina seikkoina. Edistyksen ja siihen liittyvien uhkien, kuten ilmaston lämpenemisen ja eläinlajien kadon takia kaikkien ihmisten edut yhtyvät menneitä aikoja enemmän ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen takaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville. A-tyyppin todellisuuden mahdollisimman totuudenmukainen ja objektiivinen kuvaus on välttämätön mutta ei riittävä edellytys positiiviselle kehitykselle. Tarvitaan myös muita edellytyksiä ja toimia, kuten elinkeinoelämän liiketoimia ja Suomen kansan kilpailukykyä ja hyvinvointia edistävää rationaalista politiikka. Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2.
10. **Yleisiä ihmetteleviä kysymyksiä:**
- 10.1. Onko todellisuutta **kuvaava** tieto aina ihmisille hyvästä?
- 10.2. Milloin ja millaista todellisuutta kuvaavaa tietoa on **perusteltua salata** ja keiltä?
- 10.3. Onko mahdollista, että kuvaus voi olla tosi, kaikki yksittäiset faktat täsmällisesti kohdillaan, mutta kuvaus kohdistuu **vähämerkityksellisiin "lillukanvarsiin"**, kuten pääministerin aamiaisen kustantajiin? Tällöin ihmisille suurimerkityksellisemmät

”yhteismetsät” jäävät kokonaan kuvaamatta tai ”yhteismetsät” kuvataan pahasti vääristyneesti?

- 10.4. Onko mahdollista, että **faktakuvauksen vinoutumat, esim. ”lillukanvarsikuvaukset”, syntyvät vahingossa** mm. sen takia, että faktakuvien tekijöillä eli tieteentekijöillä ei ole riittävän totuudenmukaisia teoreettisia käsityksiä tai malleja, jotka auttaisivat kuvaajia keskittymään yhteiskunnallisesti merkityksellisiin ”yhteismetsiin”?
- 10.5. Onko mahdollista ja riittävästi näyttöä siitä, että **faktakuvauksen vinoutumat syntyvät tarkoituksella** eli totuudenmukaisia tietoja ja faktoja poimittaisiin nykyaikanakin sivistyneessä Suomessa todellisuudesta valikoiden kuin Piru tekstinpätkiä Raamatusta tai Koraanista. Ja sitten niitä käytetään tarkoituksella esim. pienen ryhmän poliittisia, taloudellisia ja muita intressejä edistämään vastoin demokraattisen yhteiskunnan enemmistön etuja? Näin ihmisten yhteiskunnallista tietoisuutta tarkoituksella vääristettäisiin yhä, huolimatta monien tieteiden ja teknologioiden kehityksestä?
- 10.6. **Miten voidaan estää faktojen avulla tapahtuva yhteiskunnallista todellisuutta koskevien kuvien, voi sanoa maailmankuvien tarkoitukseton tai tarkoituksellinen vääristäminen esim. soten ja sotun tietojärjestelmiä Suomessa kehitettäessä? Onko vaara, että soten ja sotun valtakunnallisesti riittämättömästi standardoidut ja integroidut tietojärjestelmät aiheuttavat Suomen veronmaksajille miljardeja euroja ylimääräisiä kuluja.** Onko väite riittävän tosi = 1, ei tosi =0, ei osaa sanoa=2